

تاریخچه حسینیة اعظم زنجان

۳۰ مهر ۱۳۹۴ ساعت ۱۶:۵۷

مسجد حسینیة اعظم زنجان به‌عنوان دومین قربانگاه جهان اسلام بعد از منا و مرکز پایتخت شور و شعور حسینی در ایران شناخته شده است

ثبت دسته عزاداری هشتم محرم برابر با شب تاسوعای حسینی به‌عنوان دهمین میراث معنوی ایران، دلیل منحصر به فرد بودن این برنامه و آستان مقدس و صد البته توجهات خاصه حضرت سید الشهداء (ع) به این مکان مذهبی است که شهرت و آوازه آن را به برکت معنویت خاص این مسجد و اعتقاد قلبی ارادتمندان حضرت امام حسین (ع) جهانی کرده است.

این دسته عظیم عزاداری که از آن به‌عنوان بزرگترین تجمع عزاداران حضرت سیدالشهداء (ع) در ایران نام برده می‌شود، به نام و یاد برادر بزرگوار و علمدار آن حضرت یعنی حضرت ابوالفضل العباس (ع) در روزی که در تقویم سوگواری محرم زنجان به «یوم الابوالفضل و یوم العباس» معروف است، به حرکت در می‌آید و هزاران قربانی به یاد دستان بریده آن بزرگوار در مسیر دسته حسینیة ذبح یا به مسجد اهدا می‌شود.

برای بیان تاریخچه این مکان متبرک و معنوی از پنج سند مکتوب و نقل و قول معمرین و ریش‌سفیدان بهره می‌بریم؛ البته قبل از پرداختن به جزئیات تاریخچه این مسجد اشاره‌ای موجز در بیان لفظ «حسینیة» در منابع بدست آمده تاکنون می‌اندازیم.

با ظهور سلسله صفویه در سال ۹۰۷ هجری قمری به قیادت شاه اسماعیل صفوی، مذهب رسمی ایران «تشیع اثنی عشری» اعلام شد. یکی از دستاوردهای مهم ظهور این سلسله در ایران، تداوم و گسترش عزاداری و تعزیه‌خوانی بود. همچنین به دلیل اینکه زیارت عتبات عالیات به خصوص کربلا مورد توجه شیعیان جهان اسلام بود، در مسیر راه‌های مختلف شهری و روستایی قلعه‌هایی برای عزاداری زوار کربلا احداث کردند که «حسینیة» نامیده شد. تاکنون اولین نمونه‌های لفظ و واژه «حسینیة» در متون تاریخی دوره شاه عباس صفوی از جمله «عالم آرای عباسی» ثبت شده است. یکی از شهرهای مورد توجه در این دوره «زنجان» بود که علی‌رغم ویرانی ناشی از دوره تیموریان و ادامه این روند، رشد و بالندگی دوباره خود را از دوره صفویه آغاز کرد. در همین زمان بود که حسینیة‌ای نیز در این شهر احداث شد. در متون تاریخی و جغرافیایی موجود فعلاً به‌جز یک منبع، هیچ منبع دیگری ذکری از

«حسینیه زنجان» نیاورده است و امید است در آینده منابع دیگری در این زمینه پیدا شود.

این منبع موجود کتابی است به نام «تاریخ دارالعرفان خمسه» تألیف «رستم الحکما» که با مقدمه و تصحیح آقای حسن حسینعلی در سال ۱۳۸۷ شمسی توسط انتشارات پینار زنجان به چاپ رسیده است. این کتاب در دوره فتحعلی شاه قاجار و به فرمان فرزندش عبدالله میرزا که در آن دوران حاکم زنجان بود و با روایت دو نفر به نام‌های «میر اشرف بیگ زنجانی» و «میرافضل بیگ زنجانی» گویا در سال ۱۲۴۸ هجری قمری تألیف شده است. موضوع کتاب، شرح حال حاکمان زنجان از زمان مرگ نادر شاه افشار تا روی کار آمدن فتحعلی شاه قاجار است. با مطالعه این کتاب مشخص می‌شود که حسینیه اعظم زنجان در دوره نادرشاه افشار و شاید هم سال‌های قبل وجود داشته است.

بار اول در صفحه ۳۷ این کتاب به نام «حسینیه» اشاره رفته است. وقتی که عده‌ای از اهالی زنجان به سرکردگی «علی بیگ عسگرلو» و «جلال محمد» درصدد قیام عیارانه بودند. «ظهر تابستان و گرمای عجیب حکمروا بود که از جوانب محله‌ای که اهالی شهر «حسینیه» می‌گویند و همچنین از جوانب باغات جنوب بلده، مشرف بر «زنجانرود» که صدای سم اسبان که بر رویشان فارسان (سوارکاران) مضمار دلاوری و جنگ و نبرد بودند بر «آشاقه محله» هجوم عام آورده ...» بعد از آن مؤلف به جنگ این گروه با افراد باج گیر و زورگو می‌پردازد. مسأله این است که «حسینیه» مذکور در آن زمان هم نام محله و هم نام تکیه بوده و از نظر جغرافیایی نیز با حسینیه امروزی منطبق است.

بار دوم وقتی است که «ذوالفقار خان افشار» حاکم زنجان به اسارت سپاهیان کریم خان زند در آمد. در آن زمان نیز گروهی از بازمانده افراد فوق الذکر یکی از نوادگان نادر شاه به نام «سندباد میرزا» را که گویا نوجوانی بود به حکومت زنجان برداشتند و ... (از جانب محله‌ای که «حسینیه» باشد با سپاهی نه‌چندان مهیا از جانب محله مذکور و باغات جنوب مزبور حمله کرده و آن مخاذیل را بعد از چندی جنگ و نبرد و زور و بازو عقب راندند و کلاً شهر زنجان در کف دو طائفه «حقیون» و «ناحقیون» قرار یافت (...)(صفحه ۴۱ کتاب)

مدتی نگذشت که «ذوالفقارخان» مورد بخشش «کریم خان زند» قرار گرفت و آزاد شد. ذوالفقار خان وارد زنجان شد و در «حسینیه» ساکن شد. (عالیجاه پیغمبر پگاه «ذوالفقارخان» جلالت نشان افشار رسیده و سپاه ظفر همراه مذکور، از دروازه شرق وارد بلده شده و در «حسینیه» اقامت فرمودند ...) (صفحه ۴۴ کتاب). گویا حسینیه در دوره زندیه مشرف به یک دروازه شرقی بود.

بار دیگر وقتی است که نام سه محله معروف زنجان در اوایل دوره قاجاریه ذکر می‌شود که به همت (عبدالله خان اوصالی) تعمیر و بازسازی می‌شوند: (بدین سان جهت اهالی (محله پایین) و (دیوانگان) و (حسینیه) جوی‌هایی باریک از آب رودخانه (یعنی زنجان چای) کشاندند و در خانه های خویش چاههایی حفر کردند...)(صفحه ۷۸ کتاب).

با این اوصافی که از کتاب «تاریخ دارالعرفان خمسه» در خصوص «حسینی» آورده شد، ثابت می‌شود که این محله و مسجد قبل از دوره زندیان وجود داشته و در دوره زندیان و اوایل قاجاریه یک محله تاریخ‌ساز محسوب می‌شد.

دومین سند مربوط به تاریخچه حسینی اعظم علمی است که در حسینی موجود است و به نام «علم اصلی» معروف و اندازه آن از سایر علم‌ها کوچکتر بوده و تاریخ ۱۲۲۱ بر روی آن حک شده است.

سومین سند مکتوب، سنگ نوشته ای است که در حال حاضر در راهرو مسجد به دیوار نصب شده و تاریخ ۱۲۶۱ هجری قمری در ذیل اشعار آن مکتوب گردیده است.

همانطور که تاریخ سنگ نوشته نشان می‌دهد اهالی محل، این مسجد را در سال ۱۲۶۱ هجری قمری به پایان رسانده‌اند. البته به گفته معمرین و اهالی محل این تاریخ مربوط به زمان تعمیر و بازسازی مسجد است.

چهارمین سند مکتوب که با مهر «حاج میرزا لطف الله شیخ الاسلام» و «آخوند ملاکازم» ممهور شده، صفرالمظفر ۱۲۹۵ هجری قمری را نشان می‌دهد که در زیر وقف‌نامه دو فرد خیر و نیکوکار به نامهای «حاج میرزا محمد تقی» و «حاج میرزا بابایی» تاجر که دو باب دکان را وقف صحیح شرعی نموده‌اند، آمده است.

در این وقف‌نامه قید شده با اطلاع عالی جناب «آخوند ملاعلی اصغر روضه خوان» در راه جناب ابی‌عبدالله الحسین(ع) در تکیه حسینی خرج و احسان نمایند. از اول ماه محرم تا دوازدهم محرم، هر قسم مصلحت بداند صاحب اختیار است.

پنجمین سند مکتوب که با مهر «آقا سید عبدالرحیم مجتهد» و «آقا سید علی» و «آقا شیخ ابراهیم» ممهور شده مربوط به شخصی به نام «حاج محمد هاشم شریف العلماء» به تاریخ شوال ۱۳۲۲ هجری قمری است.

این سند وقف شش دانگ یک شعیر و دو ثلث شعیر قریه دهجلال از قراء سجاسرود به مساجد و مدارس خمسه زنجان در سال ۱۳۲۲ هجری قمری است که نام مسجد و مدرسه حسینی نیز در بین آنها مشاهده می‌شود.

نکته قابل توجه در این وقف‌نامه این است که حسینی در این سال، هم مدرسه بوده و هم مسجد زیرا واقف در توضیحاتی که در وقف‌نامه داده آورده است که متولی، منافع قریه مذکور را در وهله اول به تعمیرات مدارس و مساجد خمسه زنجان و تأمین آب آنها به مصرف برساند و نه عشر دیگر را به حضرات طلاب محصلین ساکن در حجرات هر مدرسه بپردازد، آن هم از قرار هر حجره ۳ نفر طلبه.

علاوه بر اسناد و مدارک مکتوب فوق‌الذکر، گفته‌های شفاهی معمرین، ریش سفیدان و هیئت امنای مسجد حسینی اعظم براساس

دیده‌ها و شنیده‌های خود از اجداد و نیاکانشان حکایت از تاریخی دور برای این مسجد دارد.

براساس دیده‌ها و شنیده‌های خود از اجداد و نیاکانشان حکایت از تاریخی دور برای این مسجد دارد.

این گفته‌ها حاکی از آن است که در دوره پهلوی اول با هجوم و تهدید سردمداران رژیم پهلوی، حسینیه و برنامه‌های آن مدتی تعطیل و برخی از اشیاء و آثاری که قدمت تاریخی داشته‌اند از مسجد ناپدید می‌شود. بعد از تبعید رضاخان فعالیت‌های حسینیه دوباره به حالت عادی برمی‌گردد و به دنبال تعمیر و نگهداری آن توسط اهالی محل و پیشکسوتان، حسینیه با عنوان «مسجد حسینیه شهرستان زنجان» مجدداً شروع به فعالیت می‌کند و بتدریج گسترش می‌یابد.

در سال ۱۳۲۸ هجری شمسی برای اولین بار چهار رأس گوسفند در مسیر دسته حسینیه ذبح می‌شود. این تعداد در سال ۱۳۴۱ به هفت رأس می‌رسد. از همان سال تعداد قربانی‌های مسیر دسته حسینیه افزایش می‌یابد بطوری که در سال ۱۳۵۲ به ۳۵۰ رأس، ۱۳۵۳ به ۶۵۰ رأس، ۱۳۸۳ به ۶۴۰۰ رأس و در نهایت در سال ۱۳۸۹ به بیش از ۱۲۰۰۰ رأس رسیده است که بعد از قربانگاه منا در مکه معظمه، اولین رتبه را در زیادت قربانی در جهان اسلام دارد.

مراسم دسته عزاداری شب تاسوعای حسینی که همه ساله با حضور صدها هزار نفری عزاداران حسینی برگزار می‌شود، در ۱۵ دی ماه ۱۳۸۷ به‌عنوان دهمین میراث معنوی کشور در فهرست میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری به ثبت رسید. مجموعه این مسجد امروز در ظل توجهات خاصه حضرت امام حسین (ع) با بیش از ۱۲ هزار متر مربع مساحت دارای امکانات و فضاهای متعدد فرهنگی، مذهبی، درمانی و خدماتی از جمله کتابخانه، شبستانهای مختلف، دارالشفاء، صندوق قرض الحسنه و ... است و از مهمترین مراکز تأثیرگذار فرهنگی و مذهبی شهر زنجان است.

امید است با گسترش روزافزون شکوه و عظمت این مکان معنوی جهان تشییع، روز به روز شاهد افزایش ارادتمندان اهل بیت (علیهم السلام) و حقانیت این خاندان مکرم باشیم.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetariikh.com/news/۳۱۹۱۳/زنجان-اعظم-حسینی-تاریخچه>